

BAĞLILIK VE BAĞIMLILIK KADININ BAĞLILIGI NASIL BAĞIMLILIGA DÖNÜŞÜR?

Leyla NAVARO(*)

"Tarihsel olarak kadınlar için kurulmuş ve konforlu bir şekilde döşenmiş hücrelerini terkedebilen kadın, erkeğe çok değerli bir armağan sunar: erkeğin kendi hücrelerinin anahtarını"

Masters and Johnson

Bağlılık ve bağımlılık, yakın ilişkilerimizde (sevgi, aşk ilişkisi, evlilik ilişkisi, veya anne/çocuk, baba/çocuk, akrabalık gibi aile ilişkileri, iş arkadaşlığı, dostluk, arkadaşlık ilişkilerinde) erkek veya kadın olarak yaşadığımız kaçınılmaz duygu boyutlarıdır. Bağlılık ve bağımlılık gereksinimleri birer insani ihtiyaçtır ve her birimizin yaşamında çok önemli bir yer tutar.

Bağımlılığı Türk Dil Kurumu Sözlüğü şöyle açıklar: "Başka bir şeyin, ya da kimsenin istemine, gücüne ya da yardımına bağlı olan, özgürlüğü, özerkliği olmayan, tabi".

Psikiyatrik sözlükte ise: "Bağımlılık gereksinimleri sevgi, şefkat, korunma, güven, beslenme, sıcaklık hayati ihtiyaçlarıdır; yetişkinlerde açıkça görülürse gerileme işaretidir" diye açıklanır. Bu tanımlamaya göre, yetişkinlerin sevgi, şefkat, korunma, güven, beslenme, sıcaklığa ihtiyaçları olmamalı veya olsa da açıkça görünmemeli; hele bu ihtiyaçları açıkça belli etmek gerileme işaretidir ve tedavi konusudur.

Bilindiği gibi, tüm diğer bilim dalları gibi, psikiyatri ve psikoloji de günümüze değin, erkekler tarafından, salt erkek anlayışı ve erkek değerleri üzerine kurulmuş ve yapılandırılmıştır. Psikoloji alanında yapılmış pekçok araştırmanın erkek denekler üzerinde gerçekleştirilerek, elde edilen sonuçların kadınlara ve erkeklere genelleştirildiği son zamanların bilimsel içgörülerini arasındadır. Bu anlayış çerçevesinde, evrensel yetişkin örneği de erkek örneği ve erkek davranışları üzerine yapılandırılmış ve bu değerler içinde geçerlilik kazanmıştır.

(*) Psikolog, Nirengi, Kişisel Gelişme ve Danışmanlık Merkezi.

Kültürel Anlamlar

Bağımsızlık ve özerkliğin bir kadın ve bir erkek için tanımları çok ayrıdır. Bir erkek için olumlu ve özenilir olarak tanımlanan bağımsızlık, özerklik, toplum anlayışı içinde kadın için olumsuz, kaçınılması gereken bir nitelime haline dönüşür.

Bu çifte standardın mantıksal gerekçesi, günümüze kadar, sosyal düzen ve geleneksel aile yapısında, erkeğin dış dünyada, kadının ise ev içinde rol ve sorumluluk sahibi olmalarını gerektirdiği, erkeğin dış dünyada güçlü kalabilmesinin önkoşulu olarak da bağımlı hissetmemesi, zayıflığını göstermemesi beklentisi üzerine kuruludur. Buna karşılık kadının ev içindeki sorumluluklarının sürekliliği de, kadının ekonomik ve sosyal bağımlılığına dayandırılmış ve zamanla bu sosyal yapılaşma kadın ve erkek varoluş biçimlerine ve kimliklerine mal edilmiştir.

Böylelikle oluşan erkek ve kadın kimlikleri kabaca şöyle tanımlanabilir:

Erkek öz-benliği tanımı: Bağımsız, aktif, özerk, güçlü, kendine yeterli, başkasına gereksinimi olmayan, bunu dile getirmeyen,

Kadın öz-benliği tanımı: Bağımlı, pasif, edilgin, zayıf, kendine yeterli olmayan, çaresiz, talepkâr, bunu dile getiren.

Ancak bu tanımlar yetiştirme ve eğitim süreçlerinde erkeğe ve kadına biçilen kültürel rollerdir, gerçek kişilik nitelikleri değildir.

Bağlılık ve bağımlılık tanımları cinsel çağrışımlar taşır. Genelde bu kavramlar kadınlar için biçilmiş olup kadınsı çağrışımlarla yüklüdür. Özellikle bağımlılık kavramı kadınsı bir anlam taşır ve genelde bu kavram, edilginlik, alçakgönüllülük, fedakarlık, uyumluluk olarak kadınlara yakıştırılır. Bağlılık adı altında bağımlı olmak veya gözükme çok kadınsı bir davranış tarzı olarak benimsenir ve toplumca onaylanıp pekiştirilir. Eğitsel yayınlar, yazın, yayın organları ve medya kadınların bağlılıklarını, özverilerini, sadakatlerini, kendilerinden vazgeçip aile ve çevreleri için uğraşlarını yücelterek bu sıfatları kadın olmanın en önemli nitelikleri olarak sunarlar.

Edilgin ve bağımlı konumunu sorgulayıp kendi için birşey istemek veya yapmak, kadınlarda kolaylıkla "bencilik" olarak adlandırılır. Bencil olmak ise toplumca kadınlara hiç yakıştırılmayan, hiç de kadınsı olmayan bir davranış biçimidir. Bir kadının sadece kendisi, kendi gelişimi için birşeyler yapması veya istemesi toplumca öylesine ayıplanır ki, bunu içselleştirmiş olan kadın da zaten kendini aynı 'bencil' yanlışlı tanımla durdurmaya çoktan hazırdır.

Oysa, edilgin ve bağımlı rolden çıkıp kendi için birşey istemek ve yapmak erkeklerde, özellikle küçük yaştan itibaren erkek çocuklarda desteklenip yüreklendirilen bir davranış tarzı olup, tanımı da bencilik değil, özerklik veya 'erkeklik'tir', Toplum ahlakına aykırı olan davranışlar dahi erkeklerde 'bağımsızlık', 'erkeklik' tanımlarıyla kabul görür ve hoşgörü ile karşılanır. Buna karşılık, erkeklerde bağlılık ve bağımlılık kavramları erkeksi kabul edilmediği için yadsınır ve açık veya kapalı alay konusu olur. Zira cinsel rol

anlayışımız erkeğin bağıllığına ve bağımlılığına "kılıbıklık, korkaklık" tanımlarını giydirmiştir. Bu nedenle erkekler bağıllık ve bağımlılık duygularını yadsır, reddeder veya yadsımak ve reddetmek zorunda bırakılırlar.

Sosyal Yapılaşma ve Cinsel Rollerde Bağımlılık

Sosyal yapılaşma, Medeni Kanun ve geleneksel aile yapısı, kadınların ekonomik ve sosyal varoluşunu erkeğe bağımlı kıldığı sürece, kadınların kendilerini bağımlı hissetmeleri kaçınılmaz bir sonuçtur. Ancak kültürümüzde bu bağımlılık gerçeği, romantik bir bağıllık, sevgi çerçevesine oturtularak sunulmaktadır. Genç kızlar ve kadınlar ekonomik ve toplumsal varoluşlarını ancak bir erkek vasıtasıyla gerçekleştirebilecekleri yolunda eğitilmekte, buna da sevgi ve bağıllık anlamları yüklenmektedir.

Bağıllık kavramının cinsel rollerdeki farklılığı ve çifte standardı yaşamımıza öylesine sorgusuzca ve girift bir şekilde girmiştir ki, günümüzde yüksek öğrenim görmüş, meslek sahibi, gelirini elde edebilmiş pekçok kadın dahi kendi aile yapısında, cinsel rollerin bu çifte standardını sorgulamadan kabullenmekte, evin gelirinde ve aile bütçesinde bilgi ve karar sahibi olmamakta, topluma tek başına çıkmaktan kaçınmakta ve sosyal ve ekonomik varoluşunu erkeğe delege ederek bağıllık adına kendini bağımlı kılmaktadır.

Kızlara Bağımlılık Eğitimi

Bağımlılık; daha önce de belirtildiği gibi toplumea, edilginlik, çaresizlik, zayıflık, uyum gösterme, fedakarlık gibi çok kadınsı davranış tarzları olarak benimsenmiş ve kadınlarda yüreklendirilmiştir. Toplumumuz güvenli, kararlı, başına buyruk ve ne istediğini açıkça belirten kadınlara "erkek gibi kadın" lakabını yakıştırır. Çünkü güvenli ve kararlı olmak, başına buyruk olmak ve gücünü kullanmak erkeklere yakışan, toplumea kadınsı görülmeyen davranışlardır. Kızlar ve kadınlar kendilerini erkeklere beğendirebilmek için bu tür davranışlarda bulunmaktan özenle kaçınırlar.

Princeton Üniversitesi Sosyoloji Öğretim Üyesi Suzanne Keller'e göre, geleneksel kadın olmak şu davranışları içerir:

1. Kadının en önemli işi evliliği, evi ve çocukları olmalıdır.
2. Geçimi ve sosyal konumu bir erkek tarafından sağlanmalıdır.
3. Kadınlar besleyici ve yaşamı devam ettirici faaliyetlerde bulunmalıdır.
4. Kadınlar başkaları için ve başkalarının yaşamı için yaşamalı, kendileri için yaşamamalıdır.
5. Kadın güzelliğine, kendini süslemeye ve erotik olmaya özen göstermelidir.
6. Kadın etkin, saldırgan ve güçlü olmaya çalışmamalıdır.

On yıldan fazla süredir yapılmakta olan araştırmalar, kızların doğuştan itibaren edilgin/bağımlı davranışlar göstermeye eğitildiklerini saptamıştır. Kız

bebekleri doğuştan daha nazik addederek ev içinde başlayan ailenin aşırı korumacılığı, daha ileriki yaşlarda kızlara konan yasaklar, aşırı koruyucu kısıtlamalar ve her türlü özerklik ve bağımsızlık girişimlerini söndürücü müdahaleler, kızlara sistematik bir bağımlılık eğitimi öngörmektedir. Stiver'a göre, bağımlı davranış tarzı kadınların giderek ilişki içinde kullanmayı öğrendikleri bir tarz haline dönüşmüştür. Kendini arka plana çekip sürekli diğerlerine yer vermek, önceliklerini sürekli ertelemek, kapalı ev yaşantısı nedeniyle yeteneklerini geliştirmemek, kadınların öz-benliğinde ikincillik, kaçınılmaz güvensizlik yarattığı gibi, bağımlılık ihtiyaçlarını da perçinler. Ayrıca evlilik içinde veya bir erkekle birliktelikte günümüze dek ilişki tarzı kadını sürekli güçsüz kılan ve güvenli davranmasına imkan sağlamayan bir sistem üzerine yapılanmıştır. Bu ilişki tarzında kadın sürekli erkeği ön plana çıkaran, onu yücelten ve güçlendiren faaliyet ve davranışlarda, sözel ve davranışsal takdirlerde bulunur veya bulunması beklenir. Buna karşılık aynı tür bir güçlendirme kadın için kesinlikle söz konusu değildir. Takdirsizlik, sürekli suçlanma, tüm ailevi ve yaşamsal aksaklıkların kadından bilinmesi, -ki buna, çocuğun tüm yanlışlarını anneye yükleyerek ve babanın çocuğun eğitimine ve gelişmesine katılmayarak yarattığı sorunları gözardı ederek, geleneksel psikiatri de önemli katkılarda bulunmuştur- geleneksel birlikteliklerin kadına yüklediği çok acı bir faturadır. Bu tür olumsuz bir çevrede kadının depresif, güvensiz, çaresiz ve bağımlı hissetmesi kaçınılmaz bir acı sonucudur.

Bağımlılık eğitiminin kadına getirdiği güvensizlik ve çaresizliğe Seligman "öğrenilmiş çaresizlik" adını verir. Seligman'a göre bu kişiler gerçekte çaresiz değildirler, ama çaresiz olmayı veya öyle görünmeyi öğrenmişlerdir. Colette Dowling, **Külkedisi Kompleksi** adlı kitabında, kadınların sürekli bir başkası tarafından 'kurtarılmayı' bekleyerek kendilerini bilinçli ve bilinçsiz bağımlı kıldıklarını savunur. Dowling'e göre tüm eğitim süreci ve sosyalleşme, kadının sürekli başkasına dayanmasını, kendi gücüne güvenmemesini perçinleyen bir tarzda yapılmış, bu da giderek kadının benliğine malolmuştur.

Duygu İfadesinde Bağlılık: Cinsel Farklar

Kadınların bağlılık, duygu ve ihtiyaçlarını erkeklere kıyasla daha sık dile getirdikleri doğrudur. Bunun önemli bir nedeni, kadınların duygularını, gerçek kaygı ve korkularını erkeklere kıyasla daha kolaylıkla kabul etmeleri ve dile getirebilmelerinden kaynaklanır. Kızların erken yaştan itibaren duygularına ve duygusal durumlara gösterdikleri ilgi ve yakınlık, aile bireyleri tarafından olumlu beğeni ve takdir alır. Buna karşılık, erkek çocukların aynı tür duygusal durumlara ilgi ve yakınlığı aile bireyleri tarafından kaygı ile karşılanır (homophobia) ve en kısa zamanda bastırılıp engellenir. Dolayısıyla, kızlar ve kadınlar, erkeklere kıyasla, duygularını daha açık yaşar, duygularından korkmaz ve daha kolaylıkla dile getirebilirler. Bu durum ilgi, sevgi, şefkat, yakınlık, ihtiyaç ifadeleri için de aynen geçerlidir; ancak erkekler tarafından iyi kullanılmadığı için yadsınır ve 'bağımlılık' adı altında küçümse-

Pollack ve Gilligan tarafından 1982'de gerçekleştirilen bir araştırmada kadın ve erkek deneklere çeşitli yaşam durumlarını gösteren videoklipler sunulmuş ve tehlikeli buldukları durumlarda bir düğmeye basmaları istenmiş. Sonuçlar, erkeklerin yakın ilişki durumlarında tehlike düğmesine bastıklarını, buna karşılık da kadınların salt başarıya yönelik, hırs, rekabet gerektiren durumlarda tehlike düğmesine bastıklarını göstermiştir. Erkeklerin tehlike olarak tanımladıkları, yakın ilişkide yakalanmak veya aldatılmak kaygısı, veya reddedilerek küçük düşme korkusudur. Kadınların başarı ve rekabet durumlarında tehlike olarak tanımladıkları ise, yalnız bırakılma, ayrı kalma kaygısıdır. Araştırmacılara göre, kadınlar ve erkekler birlikteliği ve ayrılığı farklı yaşar ve tehlikeyi diğer cinsin göremediği yerlerde hissederler: Erkekler tehlikeyi birliktelikte, ilişkide; kadınlarsa tehlikeyi uzaklaşmada, ayrılıkta hissederler.

İlişki İçinde Kimlik Teorisi

Jean Baker Miller ve grubu tarafından on yıldan beri geliştirilmekte olan ilişki içinde Ben'lik teorisine göre, küçük kızların erken yaşta ilişkilere gösterdikleri özen ve duyarlılık aile bireyleri tarafından onaylanır, takdir görülür ve pekiştirilir. Bu nedenle kızların gelişiminde ilişki ve yakınlık becerileri sürekli gelişmeye yöneliktir. Ayrıca, kızlar anneleriyle olan ilişkilerini yaşam boyu kesmez. Bundan başka, evlendiği erkeğin aile ilişkileri sorumluluğu da kadından beklenir. Kızların aileye bağlılıkları desteklediği ve beklendiği gibi, evlilik içindeki ailevi ve sosyal ilişkilerin tüm sorumluluğu da kadınlara yüklenir. Bu nedenlerle, kadınlar bir süre sonra ilişki uzmanı oluverir ve sosyal ilişkiler içinde kendilerini çok rahat ve güvenli hissederler. Ancak kadınların yaşamboyu geliştirmiş ve alışmış oldukları ilişki ve yakınlık ihtiyaçlarını bir erkekle kurdukları birliktelikte bulamayıp dile getirmeleri, 'bağımlılık' adı altında olumsuz olarak nitelenir ve eleştiriyе uğrar.

Diğer bir önemli faktör de, kadın ve erkeğin ilişki içindeki farklı konumlarından oluşur. Erkekler birliktelikte ve özellikle evlilikte, bir anneden diğerine aktarılır ve yoğun bakıma alınırlar. Geleneksel standart ve beklentilere göre, "iyi bir kadın" evin tüm bakımını üstlendiği gibi, erkeğin de sürekli yanındadır, onu destekler, yüreklendirir, takdirini ve hayranlığını belirtir, onu dinler, derdini paylaşır, onu yüceltir.

Kadın ise birliktelik veya evlilik düşlerinde aynı tarz bir destekle karşılaşacağını hayal etse de, ne yazık ki gerçekte bu böyle yaşanmaz. Erkeğinin ve ailenin diğer fertlerinin (çocuklar, kendi ilk ailesi, eşinin ailesi, aile büyükleri, vb.) bağımlılık, sevgi ve şefkat ihtiyaçlarını doğal olarak karşılayıp besleyen kadın, aynı tür şefkat ve sevgi gösterisini kendinin de alacağını beklerken, genelde bu sadece tek tarafı, sadece verdiği boyutta oluşur. İhtiyaçları karşılanmayan, yaptıkları doğal karşılıp takdir veya şefkat dahi göremeyen kadın, bu gereksinimlerini dile getirmeye çabaladığında ise, davranış ve talepleri küçümsenir, eleştirilir ve yanlış yorumlanır. İçinde bulunduğu sistemden ruhsal besinini temin edemeyen kadının duyulmayan

ihtiyaçları bir süre sonra psikolojik ve psikosomatik rahatsızlıklara dönüşür (fobiler, kronik baş ağrıları, başdönmeleri, depresyon, isteksizlik, cinsel soğukluk, vb.). Stiver'a göre, bağımlılığın patolojik boyutlara ulaşması aslında bağımlılıktan çok, kadının ihtiyaçlarının karşılanmaması olmasından kaynaklanan bastırılmış öfkesinden ileri gelir.

Kadın Bağımlılığının Aile Sistemini Koruyucu Boyutları

Yakın ilişkilerde ve aile sistemlerinde çok geçerli olan bir etkileşim, çiftlerden birinin bir sorumluluğu veya davranışı fazla yapması nedeniyle, diğerinin az yapar duruma gelmesidir. Örneğin, eşlerden birinin çok konuşması diğerini az konuşmaya, veya eşlerden birinin duygularını göstermemesi, diğerinin iki kişilik, daha abartılı duygu gösterisine yol açar. Bu anlamda kadınlar genelde ailenin duygu istasyonları haline dönüşür, erkeklerse duygusuzlukla suçlanır.

ABD'de Menninger Vakfı'nın aile terapistlerinden Lerner'e göre, evlilik sistemleri üzerine yapılan araştırmalar, aslında çiftlerin her birinin özerk hareket etme ve bağımsızlık konusunda pek farklı olmadıklarını göstermektedir. Ancak aslında gerçek olan bu durumun dış görünüşteki farklılığı, Lerner'in tanımıyla, eşlerden birinin, ki bu durumda çoğunlukla kadının az hareket eden (underfunctioner) rolü seçerek diğerini, yani erkeği çok hareket eden (overfunctioner) duruma getirmesidir. Bowen'in tanımına göre, eşlerden biri kimliğini feda ederse (de-selfing), diğeri fazladan bir yalan/kimlik (pseudo-self) kazanır. Yani, tahteravalli gibi, eşlerden birinin kendini aşağıya çekmesi, diğerini yukarı çıkarır ve egosunu yüceltir. Kadınlar ilişki içinde kimliklerinden vazgeçmeyi küçük yaştan öğrenmişler ve ilk ailelerinden örneklenmişlerdir. Bir kadın için sevgi göstergesi öz-benliğini erkeğine ikram etmek ve onun iktidarı altına girmektir. Böylelikle erkeğin kimliği güçlendiği gibi, sosyal yapılaşmadaki cinsel roller de yerlerini bulmuş olur. Kadınlar kendilerini bağımlı, güçsüz ve edilgin kılmakla, aile sisteminin ve düzenin devamlılığını ve stabilitesini sağlamaktadırlar. Lerner'e göre, kadınlar aslında öğrenmiş oldukları kadar bağımlı değillerdir, ancak diğerlerinin egosunu korumak ve aile sisteminin devamlılığını sağlamak gayesiyle bağımlı hareket etmektedirler.

Kadınısı olmanın en önemli davranışlarından biri de erkeğin korumacılığını sağlayabilmektir. Kadınlar edilgin ve bağımlı görünerek, güçsüz ve beceriksiz davranarak, erkeklerin güç gösterisini ve narsisizmini beslemeyi küçük yaştan öğrenirler. Bu görüntüleri destekleyen pekçok film, yazı ve örnek günlük yaşamımıza girift olarak girmiştir. Geleneksel çocuk masalları dahi bu tür örnekleri cömertçe sergiler. Kırmızı Şapkalı Kız'da, küçük kızın saflığı, çaresizliği, büyükannesini şapkalı kurttan ayırdedemeyecek kadar zekasını kullanamayışı ve nihayet avcı tarafından görkemli kurtarılışı, cinsel rol tanımlarında kadın ve erkek rol beklentilerinin önemli bir sembolik göstergesidir.

Lerner'a göre, annenin kendi gelişimini sağlayamadığı, hayatını doyumlu yaşayamadığı, sorunlu evliliklerde, kızlar annelerine "sadaikat" duygusuyla edilgin/bağımlı davranışlar gösterip kendi gelişimlerini engellerler. Çünkü bir anlamda ayrı ve farklı olmak adeta anneye ihanet etmektir. Böylelikle annenin küçük kızı olmaya devam ederek annelerinin anneliklerini devam ettirir ve annenin duygularını korurlar. Bu dram, yetişkin ilişkilerinde de aynen tekrarlanır ve kadınlar önemli ilişkilerini korumak pahasına kendi gelişimlerini durdururlar. Böylelikle uzun vadede sosyal sistemin devamlılığını kendi gelişmeleri pahasına sağlamış olurlar.

Kadınların özerkliği, güç ve kapasitelerini kullanmaları, zaten kültürel olarak tehlikeli çağırışlarla yorumlanır. Kadınların ev dışında çalışmaları, yeteneklerini, potansiyellerini kullanmaları, meslek ve gelir sahibi olmak istemeleri karşısında öne sürülen en kolay savlar, eğer kadın bunu gerçekleştirse aile sisteminin bozulaacağı, çocuklarının sağlıksız ve bakımsız kalacağı gibi kehanetlerdir. Ne yazık ki, pekçok kadın da bu asılsız kehanetlere yürekte inanıp kendi gelişimini durdurmaya kadınlık ve annelik görevi olarak benimsemektedir.

Ulusal ve evrensel boyutlarda incelendiğinde, yüzyıllar boyunca iktidarların, hukukun, dinlerin kadın bedenini, giyimini, yaşamını denetleyen kanunlar ve vccibeler çıkarmalarının kökünde, kadını belirgin rollere bağmlı kılmakla kurulu düzenin devamını sağlamak kaygısı olduğu gözardı edilemez.

İş Yaşamında Bağmlılık

İş hayatı günümüze kadar erkeklere mahsus bir dünya olduğundan, erkek değerleri ve erkek davranış biçimleri üzerine kurulmuştur. Kadınların iş hayatına girmesiyle 'profesyonel davranış' adı altında tanımlanan bir davranış tarzı söz konusu oluverdi. Profesyonel davranış, iş hayatında duygularını bastırmak, kişisel olmamak, karar vermek gücünü göstermek, rekabete girmek, otoritesini kullanmak gibi davranış tarzları içerir. Erkeklerin bu yönde eğitilmeleri ve yönlendirilmeleri nedeniyle daha kolaylıkla gösterebildikleri bu tür davranış tarzları, aynı zamanda, sevilmeyip uzak kalabilmeyi de içerir. Bu gibi durumlara erkekler kadınlardan daha dayanıklıdır. Tezat olarak da, erkek ne kadar başarırsa aynı oranda daha çok kabul edilir ve çevresi daha fazla ve çabuk dolar, sonuçta da sosyal uzaklık yaşamaz. Buna karşılık bu tür davranışları gösteren kadınlara kültürel olarak "erkek gibi kadın" tanımı, kadının kadınlığını yitireceği ve kadın olarak beğenilmeyeceği içsel kaygılarını getirir. Yüksek zeka ile başarı arasındaki ilişkiyi ölçen araştırma sonuçları, erkeklerde bu ilişkiyi aynı oranda yüksek bulurken, kadınlarda farklı sonuçlanmaktadır. Çocuklukta 170 IQ ve üstü zeka düzeyli erkek ve kadınlar üstünde yapılan uzun süreli bir araştırma, aynı kadınların üçte ikisinin ev kadını olarak yaşamlarını devam ettirdiği veya işyerlerinde küçük pozisyonlarda çalıştığını saptamıştır. Sosyolog Alice Rossi'ye göre: "toplum erkeklerden yeteneklerine uygun başarı beklemektedir. Buna karşılık, kadınların yetenek

ve becerilerinin altında işler yapmalarına sadece göz yummakla kalmıyor, bunu aynı zamanda yüreklendiriyoruz."

Geleneksel kadın rolünden ayrı düşeceği kaygılarına eklenen bir gerçek de, başarılı bir kadından gerek erkeklerin, gerekse kadınların bir şekilde uzaklaştığıdır. Erkekler başarılı bir kadınla yakın ilişkide rekabeti yaşamak istemediklerinden ve kendi başarılarını sorgulamak zorunda kalacaklarından uzaklaşırlar. Kadınlarsa rekabet ve kıskançlık durumlarında mesafe koyarak başarılı kadını yalnız bırakmayı seçerler. Zira başarılı bir kadının başarısı kendi performanslarını sorguladığı gibi, bir kadın için en büyük ceza, ilişki dışında bırakılmaktır. Kadınlar ilişki içinde varolup ilişki içinde büyüdüklerinden, ilişki dışına itilmek ve ilişki kopması bir kadını, bir erkekten çok daha güçlü bir şekilde etkiler. Bu nedenlerle kadınlar, iş hayatında başarıya yönelik davranışları göstermekten korkup potansiyel ve güçlerini yeterince kullanamazlar. İşyerine bağlılıklarını gerçekleştirip, otorite figürleri karşısında bağımlı ve çaresiz davranışlar göstermeyi yeğlerler.

ERKEK GELİŞİMİ VE BAĞIMLILIK

Bağımlılık kavramı erkek gelişiminde, kadının tam aksi anlamlar içerir. Genel anlamda, bir erkek için bağımlı olmak adeta erkekliğini yitirmek, içinden kurtulamayacağı bir ilişki girdabında kaybolmaktır. Özerklik ve bağımsızlık mitosunu asırlar boyunca erkeklerin rüyalarını süslemiş ve bağımsızlık adına nice savaşlar verilmiştir. Bir anlamda erkekler kendilerini, ilişkilerini ve yaşamlarını bağımsızlık mitosuna adanarak kendilerini bağımlı kılmışlardır. Tüm gelişim teorileri, yetişkinlik ve olgunluğu bağımsızlıkla bağdaştırır. "Erkeklerin Psikolojik Gelişimi" konusunda 1991 yılında yayınladığı araştırmasında, Bergman, erkek psikolojisinin ayrı ve bireysel bir benlik gelişimi üzerinde odaklandığını savunur. Benlik, başkalarından ayrılma, ben/diğeri ayırımını yapabilme (self/other differentiation), bireysellik ve duygusal kontrol içerir. Yetişkin olmanın gelişimsel süreçlerini inceleyen Erikson'a göre, yakınlık (intimacy) ancak temel güven, özerklik, geçimini sağlama ve kimlik oluşumundan sonra cinsellikle birlikte gelir. Yani benlik ancak belirli bir olgunluğa eriştikten sonra yakın ilişki kurmayı öğrenir. Geleneksel gelişim teorileri benliği ilişki dışında veya kısmen ilişki içinde görmek ister: Gelişme ve olgunluk, ayrı olmayı öğrenme, etkilenmeme, durağan ve değişmeyen, statik bir benlik kurabilmektir. Bergman'a göre, erkekler tarafından yazılmış bu teoriler erkeklerin gerçek deneyimlerini yansıtmamaktadır. Bergman'a göre, kadınlar gibi erkeklerin de ilişki ve bağlantı kurma ihtiyaçları vardır. Kadınlar gibi, erkeklerin de başkalarından ayrılma, kopma, yalnızlık, karşılıklı güçlendirmeyen ilişkiler içinde acı çektikleri bir gerçektir. Bunlar öfke ve üzüntü kaynağı olup erkeklerde de içine kapanma, durağanlık, depresyon, güvensizlik ve saldırganlık yaratır.

Anne/oğul İlişkisi

Erkek çocuğun gelişim süreçlerine ve annesiyle olan ilişkiye baktığımızda, anneler oğullarını kendilerinden farklı görür ve gerek iç gerekse dış baskılarla bu farklılığı gerçekleştirmeye uğraşırlar. Erkek çocuk, erken yaşta, farklı kimlik geliştirmek uğruna annesiyle yaşadığı müthiş birliktelik keyfini, tensel dokunma ve yakınlık zevkini itmek ve bastırmak zorundadır. Oğlunun güçlü bir erkek kimliği edinmesine yardım etmek amacıyla, anneler oğullarını ev (ve ilişki) dışına itmeye, kızgınlıklarını ve saldırgan davranışlarını onaylamaya, güç sergilemelerini takdire ve ayrılığı yüreklendirmeye yönelik davranışlar gösterirler. Bu öğretiyeye, babaların baskıları, babaların eviçinde sergiledikleri rol ve davranış örnekleri, babanın oğlundan istediği 'erkeksi' davranış beklentileri de eklenir. Anneye veya eve fazla bağlılık, ve duygusallık erkek çocukta kabul görmez. Böylelikle erkekler sağlıklı bir yakın ilişkide yaşamayı ve yakın ilişkide duygu alışverişini kızlar kadar iyi öğrenemez veya öğrense de bunu göstermek 'erkeksi' olmayacağı için cesaret edemez.

Bebegın kişilerarası dünyasını inceleyen Daniel Stern'e göre, kadın ve erkek dünyaya yalnız ben'ler değil, başkalarıyla ilişkili ben'ler olarak gelir. Erkek ve kız çocuğun ilk yılları duygusal bağlantı ve başkalarına duyarlılık açısından pek farklı değildir. 3 yaşına kadar kız/erkek gelişiminin aynı olduğunu savunan Stern, üç yaşından sonra ana/oğul ve ana/kız ilişkisinin farklılaştığını öne sürer. Anneyle olan ilişkisinden kopma ve ayrılma erkek çocuğun yaşamındaki ilk kopuştur. Kopuş aşında anneden değil, anneye (veya o kişiyle) olan karşılıklı duygusal alışverişli ilişkiden, ilişki içinde varoluştan kopuştur. Neden bu kopuş? "Gelişme" adına, "erkek olma" adına. Baba ve kültürün erkek imajı, simgesi nedeniyle çabuklaştırılıp, annenin desteğinin istendiği bağlantı sürecinden uzaklaşmanın, yakın ilişkiye kendini koyvermemeyi öğrenmenin, ilişkisel tarzdan uzaklaşmayı yeğlemenin "erkeklik" diye adlandırıldığı bir gelişme. Böylelikle erkekler başkalarıyla yakın süreç içinde olmayı, ilişki içinde gelişmeyi, ilişki içinde karşılıklı duyarlılığı, empatiyi ve karşılıklı güçlendirmeyi fazla öğrenemezler. Bunları bilemeyince de daha fazla kaçıp, olayı küçümserler, hatta yok sayarlar. Bergman'a göre, bu inkar, geleneksel erkek teoristlerin erkek deneyimlerini gerçekleriyle ve derinlemesine incelemelerine engel olan nedendir. Bergman'a göre geleneksel gelişim teorileri gerçek erkek ve kadın deneyimleri yerine, ideal erkek simgesi üzerine kurulmuş ve yapılandırılmıştır.

Başarı İçinde Ben'lik; Erkeğin Dünyası

Kadın gelişimi ne kadar ilişki kurmaya yönelikse, erkek gelişimi de meslek ve başarı önceliklidir. Erkeklerin gelişiminde varılacak amaç geçerli ve iyi gelirli bir iş veya meslek sahibi olmak ve bu konuda başarıya ulaşmış çevrenin takdirini kazanabilmektir. Erkekler için tüm yaşam boyutları başarı merceği altında görülür: iş, meslek, spor, cinsellik, kadınlarla ilişki, aile ve çocuk eğitimi dahi başarı veya başarısızlığa göre değerlendirilir. Zira erkeklerin erkeklikleri yaşam boyu sınanır, bu da bir erkek için çok zorlayıcı, kaygı ve

stres yaratan fazlasıyla güçlü bir baskıdır. Erkekler için ilişki kurmak ve ilişkilere önem vermek daha geri sıralarda yer alır.

Erkekler küçük yaşta kendilerini başkalarıyla kıyaslamayı ve rekabeti öğrenirler. Kıyaslama ve rekabetle birlikte saldırganlık gelir. Bergman'a göre erkekler karşılaştırma ve rekabet konusunda obsessiftirler. Doyumlu ilişki içinde olmaksızın, başarılı bir kişi olmayı yeğlerler. Erkeğin yaşam amacı özel bir yer edinmek ve eğer edinemezse kendini kötü hissetmeye göre programlanmıştır: işini iyi yapmak ve başarılı olmak; ilişkilerini geliştirmek veya ilişki geliştirmede beceri elde etmek pahasına olur. Dünyada giderek beceri ve yer edinmekle paralel olarak, ilişki içinde giderek acemilik, beceriksizlik oluşur. Bundan doğan yetersizlik ve beceriksizlik duygusu, daha fazla çalışma, daha fazla iş becerisi geliştirme kısır döngüsüne dönüşür. Temeldeki fantazi, başardıkça erkeğin sevgiyi de elde edeceğidir.

Baba/oğul İlişkisi

Erkek çocuklar babalarıyla yakınlık kurmayı, ona benzemeyi, onunla yakın ilişkide bulunmayı isterler. Erkek çocuk babasıyla olan ilişkiden, kültürden, anneyi ve genelde kadınları küçümsemeyi öğrenir. Anne gibi olmak bir erkek için utanç vericidir, kadınlarla yakınlık ve bağlantı adeta erkek olmaya engeldir. Ancak baba da empatik bir ilişkiyi öğrenmemiş, baba da yakın ilişkide olmamayı, dinlememeyi, uzak kalmayı öğrenmiştir ve bunu sürekli örneklemektedir. Babaların rolü genelde ilişkiden nasıl daha iyi ayrı (özellikle anneden) yaşanacağını öğretmektir. Kaldı ki, genelde babalar zaten yoktur, veya olsa da mesafelidir ve ilişkilerin tamamen dışındadır. Gerçek ve insan yüzleriyle babalar ender olarak yaşanır. Bu durumda erkek çocuk, varolan ama ilişki kuramadığı bir anneyle, ilişki kurmak istediği ama varolmayan bir babanın oluşturduğu ilk ailesinde ilişki becerilerini geliştirmeden yoksun, adeta ilişki içinde görünüp aslında ilişki dışında bir yaşam tarzını öğrenir.

Erkeklerin İlişki Korkusu

Stiver'a göre, kadın ve erkeğin anne/babadan ayrılıp yetişkin olma gelişimsel süreçlerinde önemli farklar sözkonusudur: Erkekler bağılıktan ayrılığa, bireyselliğe ve özerkliğe doğru bir gelişme gösterir ve bağımsızlığı geleneksel sağlıklı bir yetişkin olmanın amacı olarak algılar. Kadınlar ise bağılıktan, devamlı ilişki içinde yaşamaya doğru bir gelişimsel süreç gösterir ve sürekli ilişkiler içinde gelişip bağımsızlığı yalnızlık olarak algılar.

Bergman'a göre erkekler yoğun ilişkiden, özellikle kadınlarla yakın ve yoğun ilişkiden korku duyarlar. Kadınlar ne kadar ilişkiyi düzeltmek, geliştirmek için çabalarsa, erkeğin korkusu aynı oranda artar.

Bergman'a göre duygu ayırımı, duygu tanımlaması ve duygu iletiminde erkek ve kadının ritm ve hızları çok farklıdır. Kadınlar gelişim süreçlerinde duygu ayırımı ve iletimlerini daha kolaylıkla dile getirebilirler. Buna karşılık

erkekler duygu ayırımı ve tanımı yaparken çok zorlanırlar ve daha uzun zamana ihtiyaç duyarlar. Bu arada gösterdikleri suskunluk ve içine kapanma kadın tarafından ilgisizlik, ilişki dışında kalma gibi algılanabilir. Bergman'a göre, bu durumda erkek aslında biraz düşünmeye zaman kazanmak istiyordur, ancak kadının üstelemesi ve baskı yapması daha fazla kaçmasına neden olur; erkeğin kafası karışır, baskı ve korku yaşar ve bu duygularından hoşnut olmadığı için de ya saldırganlık gösterir veya kaçır. Buradaki etken, kişi değil ilişki sürecidir. Bergman'a göre, erkeğin korkusu ilişki konusundaki "olumsuz öğrenimleri" ve beceriksizliğidir. Kadınlar ilişki konusunda rahat olup merak ettikçe, erkekler bu soruları birer ok, mermi gibi algılar ve kaçma isteğine kapılırlar. Ayrıca, belki de haklı olarak, erkek zayıf ve duygusal tarafını gösterdiğinde kadın tarafından kabul edilip edilmeyeceğinden şüphe eder. Böylelikle, yakınlığı çok isteseler de erkekler yakınlıktan kaçır olurlar: içine kapanır, şakaya vurur, susar, konu değiştirir, veya kim olduğunu, statüsünü, önemini anlatmaya yönelirler.

İlişki Dışı Ben'lik

Genelde ilişki dışı ben'lik erkeklerin 20, hatta 30 yaşlarına kadar işlerine yarar. Ancak 30-40 yaşlarında orta yaş krizi başgösterir: Boşluk, anlamsızlık, yalnızlık, başarısızlık, üzüntü, öfke, durağanlık ve depresyon. Bu erkekler için önemli ve derin ilişki kurma ihtiyacı aniden ön plana çıkar ve işleri kadar önemli olur. Erkek eğer yakınlık kurmak için kendini açamazsa, kaçır yollarına başvurur: Çok genç kızlarla ilişki kurmak, güçlü ve erkeksi görünmek, içki, uyuşturucu, işkoliklik ve/veya yakınlarına kötü davranma, vb... Bu durumlarda ruhsal yakınlık ancak cinselliktedir.

Erkekler şefkat, ilgi, sevgi ve bağlılık ihtiyaçlarını açıkça dile getiremediklerinden, bu ihtiyaçlarını cinsel yakınlıkla elde etmeye yönelirler. Birçok erkek yakınlık, bağlılık ve sevgi ihtiyacını yatak odasında giderir. Çünkü hem bir kadına yakın olup, tensel dokunma, yakınlık ve şefkat duyguları yaşayıp hem de kendini 'erkek' hissettiği tek yer yatak odasıdır. Erkeklerin ruhsal yakınlık ihtiyaçlarını rahatça yaşatabildikleri tek geçerli alan adeta cinselliktedir.

Oysa kadın şefkat, sevgi, ilgi ihtiyaçlarını sözel olarak yaşayamadığı, dile getirip duyamadığı zaman cinsellikte mesafeli ve soğuk olabilir. Birçok kadın, cinselliği tam yaşayabilmek için ruhsal yakınlığa ihtiyaç duyar.

Bağlılık ve Bağımlılığa Yeni Tanımlar

Uzun yıllardır muhtelif kurumlarda terapist olarak çalışmakta olan Stiver ve Lerner'in deneyimleri, gerekse ülkemizdeki aynı alandaki deneyimler, gerçekte kadınların erkeklerden daha fazla bağımlı oldukları doğrultusunda değildir. Kadınlar ve erkeklerle depresyon konusunda yapılan araştırmalar, kadınlarda depresyona daha sık rastlandığını kanıtlasa da, bu durumun evli kadınlarda daha sık yaşandığını göstermektedir. Bunun önemli bir nedeni,

evlilikte erkeklerin daha iyi bakıldığı, aynı durumdaki kadının ise ihtiyaçlarının karşılanmaması yüzünden öfke biriktirdiğidir. Aynı araştırmaya göre, ayrılmış veya dul kalmış erkekler eşit durumdaki kadınlara kıyasla daha sık depressif olmaktadır. Bunun nedeni de ayrılıkta erkeğin destek ve bakımdan yoksun kalması ve bunlara bağımlılığının yaşamsal acısıdır.

Bağlılık ve bağımlılığa yüklenen kadını çağrışımlar nedeniyle, erkekler doğal bağlılık ve bağımlılık duygusu ve ihtiyaçlarını reddetmekte, hatta abartılı 'bağımsızlık' ve 'erkeklik' gösterilerine başvurmak zorunda kalarak önemli ilişkilerine onarılmaz yaralar getirmektedirler. Bunun yanı sıra, aynı nedenlerle, kadınlar bağımlılığı kadını bir nitelik addederek, verilmiş rollerini sorgusuzca devam ettirmekte, öğrenilmiş çaresizlik davranışlarıyla kendi gelişimlerini durdurmakta ve kimliklerinden ve potansiyellerinden sürekli ödünler vermektedirler. Gerçekte hem kadın hem erkek kendilerine biçilmiş cinsel rollerinde aldatılmış ve kısırlanmıştır. Erkek şefkat, sevgi, ilgi ihtiyaçlarını erkeklik uğruna açıklayamaz. Kadınsa bunu açıklamayı bencillik olarak algılar veya açıkladığında bağımlılık, çocukluk tanımlarıyla eleştirilir. Oysa bu ihtiyaçların farkına varmak ve bunları dile getirmek zayıflık değil, güçlük, insan olma simgesidir.

Kişinin yakın ilişkide ihtiyaçlarını dile getirebilmesi, kabul edilmesi, duyulması ve karşısındakine güven duyguları geliştirmesi, insan olarak kendini değerli hissetmesine neden olur. Bu bir anlamda bağlılığı, ilişki içinde gelişmeyi ve kişilerin karşılıklı birbirlerine destek olmalarını perçinler. Bunun adı da sağlıklı bağımlılıktır. Gerçek birliktelik ancak, erkek ve kadının cinsel roller dışında, birer insan olarak birbirlerine olan ihtiyaçlarını ve birbirlerine olan kaçınılmaz bağımlılıklarını açık olarak kabul edebilme ve söyleyebilme gücüne sahip olduklarında gerçekleşebilecektir.

KAYNAKÇA

- Bergman, Steve. *The Psychological Development of Men*, The Stone Center, Wellesley College, 1991.
- Butler, Pamela E. *Self-Assertion For Women*, Harper and Row, publishers, 1981.
- Dowling, Colette. *The Cinderella Complex*. Pocket Books, 1981.
- Erikson, E.H., *Identity, Youth, and Crisis*, W.W. Northon and Company Inc., New York, 1968.
- Gilligan, Carol. *In a Different Voice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1982.
- Jordan, J.; Kaplan, A.; Miller, J.; Stiver, I. and Surrey J. *Women's Growth In Connection*. The Guilford Press, 1991.
- Lerner, Harriet Goldhor. *The Dance of Anger*. Harper and Row, publishers, 1985.
- Miller, Jean Baker. *Toward a new psychology of women*. Beacon Press/Boston, 1986.
- Stern, Daniel. *The Interpersonal of the Infant*. Basic Books, New York, 1985.
- Stiver, Irene. *The Meanings of Dependency in Female-Male Relationships*, The Stone Center, Wellesley College, 1985.
- Surrey, Janet L. *The Self-in-Relation: A Theory of Women's Development*. The Stone Center, Wellesley College, 1985.